

ZPRÁVY

CENTRUM ZÁKLADNÍHO VÝZKUMU ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (LC 06046)

ZPRÁVA O ŘEŠENÍ PROJEKTU V ROCE 2010

1 PROJEKT JAKO CELEK

Rok 2010 byl pátým, předpokládaným závěrečným, rokem řešení projektu. Aktivity a výstupy Centra byly původně plánovány a koncipovány vzhledem k finalizaci řešení. Později byla otevřena možnost prodloužení projektu o jeden rok, což iniciovalo další aktivity Centra v daném období (viz níže).

V dílčích cílech, jejichž řešení bylo ukončeno v předchozích letech (d.c. 1, 3, 4, 5, 6 - viz zprávy koordinátorky publikované v letech 2006-2009 vždy v č. 1 toho časopisu), již nepokračovaly výzkumné aktivity, avšak výsledky byly využívány v publikacích, vystoupeních na mezinárodních i domácích konferencích, v doktorských kurzech i v pregraduální výuce. Výsledky dílčího cíle 1 *Srovnávací studie transformace vzdělávacích systémů Visegrádské skupiny* byly prezentovány také na 14. Světovém kongresu srovnávací pedagogiky, k publikaci byla připravena komparativní studie pro český recenzovaný časopis, nově byly výsledky zařazeny do doktorských kurzů Srovnávací pedagogika a Evropská studia. Výsledky dílčího cíle 3 *Naplňování principu spravedlivosti ve školním vzdělávání ve vybraných evropských zemích* byly využívány v nově zavedeném předmětu v navazujícím magisterském studiu učitelství, sekundární analýzy dat získaných v projektu byly prezentovány na 14. Světovém kongresu srovnávací pedagogiky v Istanbulu (srov. Černý; Walterová, *Orbis scholae* 2010, č. 2, s.159-162) a využity ve studii publikované v recenzovaném časopise (Nový Orient, Greger; Černý 2010, č. 3, s. 2-8). Získané nové poznatky o tomto kardinálním, mezinárodně diskutovaném, problému školního vzdělávání podnítily přípravu nového projektu, který by měl být jednou z perspektivních aktivit řešitelského týmu. Výsledky řešení dílčího cíle 4 *Analýza potřeb a požadavků skupin české populace na vzdělávání* byly zapracovány do odborné monografie, která po recenzích a finalizaci textu vychází pod titulem *Školství – věc (ne)veřejná. Názory a postoje veřejnosti ke vzdělávání a školství* v nakladatelství Karolinum (Walterová et al. 2010). Obdobně výsledky řešení dílčího cíle 5 *Identifikace reálné podoby fungování a rozvoje české školy na začátku 21. století* byly finalizovány v monografii, která vychází pod titulem *Česká základní škola. Vícepřípadová studie* v nakladatelství Karolinum (D. Dvořák et al 2010). Výsledky řešení dílčího cíle 6 syntetizované v monografii *Cíle a obsahy školního vzdělávání a metodologie jeho utváření* (Janík; Maňák; Knecht 2009) byly využity řešitelským týmem v analýze kurikulární reformy na gymnáziích, realizovány a publikovány brněnským týmem Centra (Janík et al.

2010). Výzkumy pokračovaly ve dvou dílčích cílech 2 a 7, ukončení jejichž řešení bylo realizováno dle projektu v roce 2010.

2 ŘEŠENÍ DÍLČÍCH CÍLŮ

2.1 Řešení dílčího cíle 2

Vypracování analytických studií o vzdělávacích systémech ve vybraných evropských zemích, které se liší typem školské soustavy.

V rámci **řešení dílčího cíle 2** byla publikována v nakladatelství Karolinum analyticko-srovnávací studie *Školní vzdělávání ve Velké Británii* (Ježková, V.; Dvořák, D.; Chapman, CH. a kol.). Studie je druhou ze tří analyticko-srovnávacích studií o vzdělávacích systémech ve třech vybraných evropských zemích, představujících tři odlišné typy školské soustavy: vysoce selektivní v Německu, komprehenzivní ve Švédsku a jakýsi středový mezi těmito zeměmi ve Velké Británii. Ve sborníku z konference České asociace pedagogického výzkumu byl publikován příspěvek *Aktuální problémy školního vzdělávání v Německu*. Analyticko-srovnávací studie (Ježková, V.; Český pedagogický výzkum v mezinárodním kontextu. Pedagogická fakulta OU 2010). Pro publikaci Průvodce doktorským studiem oboru pedagogika na PedF UK (Vašutová, J. a kol., UK PedF 2010) byl vypracován příspěvek *Tvorba analyticko-srovnávací studie (na příkladu studie o školním vzdělávání v Německu)* – V. Ježková. Na odborném semináři ÚVRV byl přednesen příspěvek *Školní vzdělávání v Německu, Velké Británii a Švédsku (Metodologie zpracování analyticko-srovnávací studie a hlavní výsledky výzkumu)* – V. Ježková. V časopise *Orbis scholae* (2010, č. 3) byla publikována přehledová studie *Multikulturalita Německa, Velké Británie, Švédska a České republiky a opatření vzdělávací politiky pro školní vzdělávání* (Ježková, V., s. 111-124). Těžiště výzkumné práce spočívalo v analýze školního vzdělávání ve Švédsku. Studie byla připravována ve spolupráci s významným zahraničním partnerem Centra – Ústavem mezinárodních výzkumů vzdělávání ve Stockholmu, jeho pracovníci pod vedením prof. H. Dauna také přispěli do textu studie kapitolou *Aktuální situace a trendy vývoje školního vzdělávání ve Švédsku: Od centrálně řízených snah o zajištění kvality po decentralizované rozhodování a konkurenci*. Finální podoba textu byla konzultována v průběhu krátkodobé stáže D. Dvořáka na Univerzitě ve Stockholmu v říjnu 2010. Stejně jako předchozí studie, bude i tato publikována v nakladatelství Karolinum (autoři Ježková, V.; Walterová, E.; Greger, D.; Dvořák, D.; Daun, H.).

Za **hlavní výsledek** výzkumu školního vzdělávání ve Švédsku považujeme základní **problémové okruhy**, které jsme identifikovali (podobně jako ve studii o školním vzdělávání v Německu a Velké Británii) jako zásadní ve švédském školním vzdělávání a které jsou současně aktuální také pro rozvoj českého školního vzdělávání. Jsou to následující okruhy: a) evaluace vzdělávacích zařízení a hodnocení žáků, b) spravedlivost ve školním vzdělávání, c) kurikulum, d) soukromé školy, e) národnostní a etnické menšiny ve školním vzdělávání, f) jazykové vzdělávání.

Významným obohacením studie je pohled zahraničního odborníka, který přináší závěrečná kapitola. Vypracování třetí studie umožnilo provést další komparaci problémových okruhů školního vzdělávání, a to ve všech třech sledovaných zemích. Celkem byly identifikovány následující problémové okruhy – v jednotlivých zemích různě významné: a) evaluace vzdělávacího systému a vzdělávacích zařízení a hodnocení žáků, b) multikulturalita Německa, Velké Británie a Švédska, c) jazykové vzdělávání a jazyková podpora imigrantů, d) rovnost žáků a studentů ve (školním) vzdělávání, e) raná podpora dětí a žáků, f) soukromé školy, g) kurikulum. Tyto okruhy jsou v každé zemi vzájemně propojeny, úzce spolu souvisí; do značné míry jsou determinovány společensko-ekonomickou situací. Na odborném semináři ÚVRV (viz výše) byly porovnány základní výsledky výzkumu se situací v České republice. Při vypracování studie o školním vzdělávání ve Švédsku byl užit stejný metodologický postup jako při vypracování dvou předchozích studií. Její **přínos** je proto **z metodologického hlediska** totožný s těmito studii. Spočívá v obohacení literatury z oblasti srovnávací pedagogiky o nové aktuální poznatky, v dané podobě dosud nepublikované, v možnosti využít získané poznatky v české vzdělávací politice a v metodologickém přístupu v podobě problémového pojetí tématu a účasti zahraničního odborníka na vypracování studie. Publikování analytických studií evropských vzdělávacích systémů zakládá ediční řadu, v níž by Nakladatelství Karolinum rádo pokračovalo. Řešitelé Centra budou i v dalších letech dle možností tento záměr realizovat. Díky prodloužení Centra bude připravena studie o školním vzdělávání v Ruské federaci.

2.2 Řešení dílčího cíle 7

Analýza procesů vyučování a učení prostřednictvím videostudie

V roce 2010 byl při řešení cíle 7 dále rozpracováván metodologický přístup komplexní analýzy procesů vyučování a učení. Prostřednictvím metody videostudie byly zkoumány dílčí aspekty reálné výuky v různých vyučovacích předmětech. Výsledky provedených analýz jsou přínosem výzkumu realizovaného kurikula, resp. procesů vyučování a učení. Oborově-specifické analýzy byly prováděny v úzké spolupráci s oborovými didaktiky kateder fyziky, geografie a anglického jazyka Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity a katedry pedagogiky Fakulty sportovních studií Masarykovy Univerzity. Výsledky dílčích analýz byly prezentovány na mezinárodních a domácích konferencích (ECER, ČAPV a další), prezentace měly převážně povahu syntetizujících zpráv z výzkumu za jednotlivé zkoumané předměty.

V roce 2010 byly publikovány dvě stěžejní studie v časopise *Orbis scholae* (2010, č. 3). Teoretická studie „Proměny kurikula současné české školy: vize a realita“ (Janík et al., s. 9-36) je zakončením dílčího cíle 6, ve studii „Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problému ve výuce na základních školách“ se podařilo propojit poznatky získané v dílčích cílech 6 a 7, tedy na příkladech videozáznamů reálné výuky hledat příležitosti k rozvíjení kompetencí (srov. Knecht et al., s. 37-62).

Výsledky analýz provedených v jednotlivých předmětech byly prezentovány

na konferencích v ČR i zahraničí. Na výroční konferenci České asociace pedagogického výzkumu byly například prezentovány výsledky analýz povahy žákovských promluv a používání mateřského jazyka ve výuce anglického jazyka (V. Najvarová, S. Šamalíková, S. Hanušová). Souhrnné výsledky CPV videostudie anglického jazyka byly prezentovány na mezinárodní konferenci Evropské asociace pedagogického výzkumu v Helsinkách (P. Najvar, V. Najvarová, S. Šamalíková), na konferenci Mixed Methods in der Empirischen Bildungsforschung v Jeně, referát Arten sprachlicher Äusserungen in Englishunterricht in der Tschechischen Republik (T. Janík, P. Najvar, P. Šebestová) a na konferenci The Power of Video v Kielu v referátu Using Video to Analyse Teaching and Learning of English in Czech Lower-Secondary Schools (P. Šebestová, S. Doskočilová, M. Minaříková, V. Najvarová, P. Najvar). Na mezinárodní konferenci New Pathways in the Professional Development of Teachers byly prezentovány dílčí výsledky CPV videostudie tělesné výchovy (T. Janík et al). Výsledky analýzy povahy promluv žáků ukázaly, že komunikativní přístup ve výuce anglického jazyka je uplatňován jen velmi zřídka. Převážná většina promluv žáků v anglickém jazyce byla realizována formou řízeného procvičování a byla zaměřena na přesnost a správnost projevu, nikoliv plynulost.

Byly uspořádány dva metodologické semináře věnované problematice videostudií, na kterých měli zájemci možnost dozvědět se více o metodologii, spolupracovníci dostali možnost prezentovat výsledky svých analýz. Byl zorganizován metodologický workshop v německém Kielu v Institutu pro pedagogiku přírodních věd a matematiky, kde se sešly přední evropské týmy realizující videostudie.

Prodloužením projektu do roku 2011 bylo umožněno naplánovat realizaci videostudie na 1. stupni základní školy. Tato videostudie umožní rozšíření výzkumných poznatků nejen na nižší vzdělávací stupeň, ale též umožní hledat podobnosti, rozdíly a návaznosti předmětů napříč vzdělávacím systémem.

Vzhledem k prodloužení projektu a další zamýšlené videostudii nebyla vydána plánovaná monografie shrnující a syntetizující poznatky za jednotlivé CPV videostudie, její text bude rozšířen o výsledky analýz realizovaných v roce 2011, kdy bude také monografie finalizována a vydána.

3 VYDÁVÁNÍ ČASOPISU ORBIS SCHOLAE

Centrem založený a vedený časopis *Orbis scholae*, zařazený na seznam recenzovaných neimpaktových časopisů, i nadále měl dvě čísla česky a jedno anglicky. Vydávání a distribuce do zahraničí i na domácí pracoviště pedagogického výzkumu a vysoké školy bylo realizováno pracovníky Centra a podporováno grantem projektu. V roce 2010 vyšla tři monotematická čísla. Číslo 1 *Evaluace ve škole* se soustředilo na klíčové otázky evaluační politiky, vnější evaluace, autoevaluace ve školách a hodnocení žáků základní školy. V tomto čísle jako každoročně byla také publikována zpráva koordinátorky o řešení projektu v roce 2009. V anglickém čísle 2 *Education Change in the Global Context* jsou publikovány studie zahraničních odborníků, zaměřené na vzdělávací reformy a změny ve vzdělávací politice v Evropě, USA a dalších zemích světa, které jsou důsledkem globalizačních procesů. Větší

část příspěvků je písemnou a recenzovanou verzí referátů přednesených na mezinárodní konferenci pořádané Centrem (níže o konferenci podrobněji). Číslo 3 *Svět současné české školy*, původně koncipované jako bilanční, přináší studie a syntetizující výzkumné zprávy řešitelů Centra k hlavním tématům výzkumu (Proměny kurikula, Rozvíjení kompetencí ve výuce na ZŠ, Socializace dětí ve škole, Učitel současné školy, Pohledy na budoucnost školy, Komparace vzdělávací politiky vůči řešení multikulturality ve školním vzdělávání), recenze publikací Centra a zprávy o jeho aktivitách. Časopis průběžně zveřejňuje zprávy o významných mezinárodních konferencích, kterých se zúčastnili řešitelé Centra. V roce 2011 budou i nadále vycházet tři čísla ročně, z toho jedno v angličtině, avšak redakční rada zavádí nově jedno nemonotematické číslo. Časopis byl prezentován v panelu redakčních rad významných pedagogických časopisů na konferenci ČAPV 8. září 2010. Zápis z panelu je zveřejněn na webu časopisu www.orbisscholae.cz.

4 ORGANIZACE KONFERENCÍ A SEMINÁŘŮ, REFERÁTY NA KONFERENCÍCH

(1) V souladu s plánovanými výstupy projektu byla hlavní vědeckou akcí, organizovanou Centrem, **mezinárodní konference *Educational Change in the Global Context (Praha 30.8.-3.9. 2010)*** na Pedagogické fakultě UK. Příprava a organizace probíhala intenzivně v období leden-září 2010. Konference se zúčastnilo 120 odborníků, z toho polovina zahraničních ze všech kontinentů, vyjma Afriku. S plenárními referáty vystoupili přední světoví komparativisté (W. Mitter z Německa, M. Bray z Hongkongu, J. Tobin z USA, A. Welch z Austrálie). Jednání probíhalo ve 4 paralelních sekcích:

- 1) Odpovědi vzdělávacích systémů na globální výzvy
- 2) Transformace vzdělávání po kolapsu totalitních režimů
- 3) Změna školy pro reálné zlepšení
- 4) Nové přístupy ke kurikulu a kurikulární politika.

Dále byla organizována 4 sympozia

- 1) Mezinárodní vzdělávání: nový systém znalostí nebo setrvávání korporací v separátní svobodě?
Vedl J. Mestenhauser z Univerzity Minnesota.
- 2) Vzdělávání pro udržitelný rozvoj jako klíčový koncept odpovědi na globální změnu.
Vedla V. Holzová z Univerzity v Lüneburgu.
- 3) Globalizace, diverzita, občanství a vzdělávání: Studie kurikula sociálně vědních oborů
Vedl F. Ramirez ze Standfordské Univerzity.
- 4) Resocializace vzdělávání a pedagogiky – nové téma teorie a praxe?
Vedl K. Rýdl z Univerzity Pardubice.

Také v posterových prezentacích představili výzkumníci aktuální problémy svých vzdělávacích systémů, zejména v ČR a SR. Poslední den konference byla organizo-

vána panelová diskuse na téma *Dvacet let vzdělávací transformace v postkomunistických zemích*, v níž experti z Ruska (N. Borevskaja) a ČR (S. Štech) konfrontovali kritické interní pohledy s vnějšími pohledy expertů z USA (A. Wisemann) a Německa (W. Mitter). Oba poslední pozitivně hodnotili rozsah změn a označili otevřené klima a svobodnou diskusi během konference za doklad pozitivních výsledků transformace. Panel moderoval D. Greger.

Kromě sborníku abstrakt byly vybrané referáty a podrobná zpráva o konferenci publikovány v časopise *Orbis scholae*, č. 2, 2010. Řada příspěvků byla zveřejněna na webu <http://EdConf2010.pdf.cuni.cz>.

Na konferenci s výsledky dílčích cílů projektu Centra vystoupili řešitelé s šesti referáty v sekcích, koordinátorka s úvodním referátem. Zásadní podíl na přípravě, koncepci a realizaci vědeckého programu konference měli řešitelé Centra z pražského týmu. Zpráva o konferenci z pera K. Duschinské a D. Dvořáka byla publikována anglicky (*Orbis scholae*, 2010, č. 2, s.153-156).

(2) Řešitelé Centra se zúčastnili s referáty prezentujícími výsledky projektu na mezinárodních konferencích. Za nejvýznamnější považujeme:

- 14th Word Congress of Comparative Education, Istanbul, June 13-18, 2010 *Bordering, Rebordering and New Possibilities in Education and Society* (2 referáty)
- European Conference on Educational Research, Helsinki, August 23-24, 2010 *Education and Cultural Change* (4 referáty)
- Conference „*The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning*“, November 2010, Kiel (2 referáty)
- *Mixed Methods in der Empirischen Bildungsforschung* September 2010, Jena (1 kolektivní referát).

Dále se řešitelé zúčastnili s referáty prezentujícími výzkumy Centra 18. konferenci České asociace pedagogického výzkumu *Kam směřuje současný pedagogický výzkum* (Liberec, 7-8. září, 2010). Předneseno bylo 7 referátů řešitelů, z toho 1 plenární koordinátorky Centra, organizováno bylo sympozium k předmětovým didaktikám, využívající výsledků řešení dílčích cílů 6 a 7 (srov. též zpráva J. Příkrylové a S. Šamalikové, *Orbis scholae*, 2010, č. 3, s.125-128).

Na pracovištích Centra byly uspořádány 2 vědecké semináře a 2 workshopy spojené s řešením dílčích cílů 2 a 7, zaměřené na metodologii a výsledky výzkumu. Pro studenty doktorských programů byly organizovány speciální semináře a workshopy, nově byly zavedeny kurzy Metodologie kvantitativního výzkumu, Metodologie kvalitativního výzkumu a Využití statistiky v pedagogickém výzkumu navazující na řešení projektu.

5 MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE

Pokračovala spolupráce s Německým ústavem pro mezinárodní pedagogický výzkum, DIPF, ve Frankfurtu n. M., Institutem pro pedagogiku přírodních věd v Kielu, univerzitami v Lipsku a Jeně, se School of Education University Manchester a posílána byla spolupráce s Ústavem mezinárodní pedagogiky ve Stockholmu.

Využívána je práce v exekutivě WCCES (Světová rada společností srovnávací

pedagogiky), které se účastní koordinátorka Centra. Tato spolupráce přispěla také ke zdaru mezinárodní konference *Educational Change in the Global Context* a k získání předních světových komparativistů pro plenární referáty.

6 RADA CENTRA

Rada Centra zasedala dvakrát, 15. 4. a 2. 12. 2010. Na prvním zasedání projednala výsledky řešení projektu v roce 2009 a pracovní program řešitelského týmu na rok 2010, zejména postup prací na výstupech a přípravu mezinárodní konference organizované Centrem. Na druhém zasedání se zabývala prodloužením projektu, cíli a plánovanými výstupy Centra v roce 2011. Koncepce a téma projektu bylo Radou pozitivně oceněno. Dále Rada projednala průběžnou zprávu koordinátorky o činnosti a výstupech Centra v roce 2010 a zhodnotila přínosy mezinárodní konference. Vyjádřila se také k záměrům redakční rady časopisu *Orbis scholae*.

7 VÝHLEDY CENTRA V ROCE 2011

Zásadní význam pro aktivity Centra mělo rozhodnutí zadavatele o prodloužení projektu. V období červen – září byl intenzivně diskutován a připravován návrh projektu, který umožní kontinuitu, prohloubení vnitřní integrity řešitelského týmu a pokračování spolupráce se stěžejními zahraničními partnery. V prodlouženém projektu bude také výrazně posílena metodologická příprava doktorandů a participace na řešení projektu. Prodloužení projektu umožňuje návaznost na dosavadní řešení dílčích cílů a koncentraci na identifikované klíčové problémy základního vzdělávání. Cílem je komplexní výzkumný průnik do školního vzdělávání v období povinné školní docházky a analýza faktorů, které ovlivňují fungování modelu základní školy ve struktuře vzdělávacího systému, v němž byl zaveden selektivní princip na přechodu z primárního do nižšího sekundárního stupně. Tento reálně existující problém nebyl dosud komplexně zkoumán. Evidence a nové poznatky výzkumu v prodlouženém projektu budou konkretizovány a prezentovány v kolektivní monografii. Centrum také připraví prezentaci ve formě symposia na celostátní konferenci v září 2011 a vědecký seminář pro odborníky a doktorandy v závěru roku. Součástí výstupů budou doporučení pro facilitaci přechodu žáků z primárního na sekundární stupeň adresované vzdělávací praxi, tvůrcům kurikula a vzdělávací politiky.

Eliška Walterová
koordinátorka projektu